

17. Leontovich, B. (no date). A set of decisions of the Slavyanoserbsky Uyezd Zemsky Assembly on its economic measures, (p. 489) (in Rus.).
18. No author. (no date). Reports of the Aleksandrovsky district zemstvo administration to the next county council meeting of 1883, (p. 3) (in Rus.).
19. Central State Historical Archive of Ukraine, fund 2023, description 1, file 30 (in Rus.).
20. Maslov, S. L. (no date). Zemstvo and his economic activity during the 50 years of existence of 1864 — 1914, (p. 44) (in Rus.).
21. No author. (no date). Report of the Constantinograd County Zemsky Governorate of the XXth to the next Constantinograd All-Ukrainian Zemsky Assembly for 1883, (p. 88) (in Rus.).
22. Central State Historical Archive of Ukraine, fund 1191, description 5, file 85 (in Rus.).

УДК 327.7(73):94(438)»1919/1921»

Погромський В.О.*,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки

Чорноморського національного університету
імені Петра Могили.

Миколаїв, Україна. Pogrromski_y@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ В ПОЛЬСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В 1919–1921 рр.

Анотація. Кінець Першої світової війни призвів до цілого ряду серйозних проблем у країнах Східної Європи. Серед них: загальна бідність населення, занепад сільського господарства і промислового виробництва, загальна політична криза, що збільшила популярність радикальних лівих рухів, зміну геополітичного стану в Європі, з часів Першої світової війни. Ще один фактор — руйнування імперіалістичної системи. На руїнах імперій виникають нові незалежні країни, у тому числі відновлена Польська Республіка або Друга Річ Посполита. Всю сукупність проблем, які часто перетиналися, було надзвичайно важко подолати за рахунок можливостей і резервів країни. Фактично, період 20–30-х років XX століття стає епохою становлення діяльності міжнародних благодійних організацій, серед яких важливу роль грали американські благодійні організації. Серед останніх були: Американська адміністрація допомоги (ARA), Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет (JDC) і деякі релігійні організації. Досить часто ці організації були об'єднані, іноді діяли окремо, або передавали естафету гуманітарної діяльності один одній. Участь американських благодійних організацій в допомозі країнам Європи стала можливою завдяки ряду факторів: відхід від політики ізоляціонізму, стрімке зростання продуктивності праці в США, криза надвиробництва, формування в американському суспільстві прошарку гуманістів і благодійників. Виходячи з загальної політичної та соціальної ситуації в США, з 1919 року Американській адміністрації допомоги (ARA) розгортає програму для забезпечення харчування польських дітей. В межах якої ARA розгорнула цілу мережу їдалень по всій Польщі.

Ключові слова: Американська адміністрація допомоги, ARA, Джойнт, Польща, гуманітарна допомога, голод, гуманітарні організації, американські філантропічні організації, Герберт Гувер, підтримка демократії в Європі.

Pogromsky V. O., PhD of History, Associate Professor of the Department of Economic Theory and the international economy Black Sea National University named after Peter Gray. Mykolayiv. Ukraine. Pogrromski_y@ukr.net ACTIVITIES OF THE AMERICAN ADMINISTRATION OF ASSISTANCE IN THE POLISH REPUBLIC AFTER THE FIRST WORLD WAR IN 1919–1921.

Abstract. *The end of the First World War was a consequence of a whole range of significant problems in the countries of Eastern Europe. These include the general poverty of the population, the decline of the rural industry and industrial production, the general political crisis that increased the popularity of radical communist movements, the change of geopolitical formation in Europe. The main factor that led to the destruction of the imperialist system was World War the first. On the ruins of empires, new independent countries are emerging, including the restored Republic of Poland or the Second Commonwealth. The whole list of problems that often reinforced each other was extremely difficult to overcome solely with the country inner capabilities and reserves. In fact, the period of the 20–30s of the twentieth century becomes the era of the expansion of the international philanthropic organizations activities, among which an important role was taken by American subsidiary organizations. These include the American Relief Administration (ARA), the American Jewish Joint Distribution Committee (JDC) and some religious organizations such as the American Mennonites and others. Quite often these organizations were united, sometimes acting separately, or transferring the relay activity from one to another. The involvement of American philanthropic organizations in dealing with the needy countries of Eastern Europe has become possible due to a number of factors. The following of them are the departure from the policy of isolationism, the rapid increase in the US labor productivity, the crisis of overproduction, the formation within the American society of a humanists and philanthropists layer, mainly among the richest and the most influential entrepreneurs (Andrew Carnegie, John Rockefeller, Jacob Schiff, Herbert Hoover, etc.), who, having earned enormous wealth, created non-governmental charitable foundations with the aim of financing the philanthropic projects. Thus the activity of Herbert Hoover American humanitarian organization (the American Relief Administration (ARA)) which was started in 1919 in the US, changed the general economic and social situation. Its main purpose was to provide food for Polish children needs. ARA launched a whole network of dining-rooms throughout Poland.*

Key words: *American Relief Administration, ARA, Joint, Poland, humanitarian aid, famine, humanitarian organizations, American philanthropic organizations, Herbert Hoover, democratic support in Europe.*

Постановка проблеми. Закінчення Першої світової війни мало наслідком цілу купейну кількість значних проблем в країнах Східної Європи. Серед цих проблем можна виділити: загальне зубожіння населення, занепад сільської промисловості та промислового виробництва, загальну політичну кризу, яка збільшила популярність ліворадикальних рухів, зміну геополітичної формації в Європі, адже Перша світова війна стала головним фактором, що спричинив знищення імперіалістичної системи. На уламках імперій постають нові незалежні країни, серед яких і відновлена Польська Республіка, або Друга Річ Посполита. Увесь перелік проблем, які досить часто перетинались та посилювали одна одну, було вкрай важко подолати спираючись лише на власні можливості та резерви країн. Фактично, період 20–30-х рр. XX ст. стає епохою розгортання діяльності міжнародних філантропічних організацій, серед яких важливу роль займали американські допорогові організації. Серед них можна виділити Американську адміністрацію допомоги, або АРА (American Relief Administration), Єврейський об'єднаний розподільчий комітет Джойнт (American Jewish Joint Distribution Committee, скр. JDC), деякі релігійні організації, такі як Американські меноніти та ін. Досить часто ці організації об'єднували, інколи вони?? діяли окремо або передавали «естафету» допомогової діяльності одна одній. Залучення американських філантропічних організацій до справи допомоги нужденним країнам Східної Європи стало можливо через певний ряд факторів. Серед останніх можна зазначити: відхід від політики ізоляціонізму, стрімке збільшення продуктивності праці в США, криза перевиробництва, утворення в межах американського суспільства прошарку гуманістів та філантропів — переважно серед найбагатших та найвпливовіших підприємців (Ендрю Карнегі, Джон Рокфеллер, Джейкоб Шиф, Герберт Гувер та ін.), які, заробивши величезні статки, створили

неурядові благодійні фонди, здійснювали адресне фінансування філантропічних проєктів. Виходячи із загальної політичної та громадської кон'юнктури в США, починаючи з 1919 року, на території Польщі розгорнула свою діяльність американська гуманітарна організація Герберта Гувера — Американська адміністрація допомоги або АРА (American Relief Administration). Її основною метою було продовольче забезпечення нужденних польських дітей. АРА розгорнула широку мережу столових по всій Польщі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Щодо історіографії обраної теми дослідження, варто констатувати, що в межах вітчизняної історичної науки обрана тема фактично виключена з наукового обігу. Необхідно констатувати фактичну відсутність цілісних досліджень діяльності американських філантропічних організацій в Польській Республіці. Деякі окремі дослідження висвітлюють лише контекстно певні аспекти обраної нами теми. Серед історіографії пострадянського простору необхідно відзначити дослідження Зашкільняк Л.О. [1], в якому є згадки про діяльність гуманітарних організацій в період після Першої світової війни. Проте, подані відомості жодним чином не відображають роботу АРА та Джойнт в Польщі. Окремо можна виділити роботу О. Лукашук [2]. Досить цікавим є дослідження Ф. Фурмана «Як працює філантропія в США. Ідеї та практика, ресурси та організація» [7] Щодо європейської історичної науки, варто звернути увагу на одну з перших наукових робіт, присвячених політичним процесам у відновленій Польщі, автором якої був Хенрі Граффін [12]. Ще одним науковцем, хто провів дослідження повоєнної Польщі, став Оскар Халецький [13]. Початкові відомості стосовно діяльності американських філантропічних організацій у відновленій Польщі можна отримати із енциклопедичного видання «Сполучені Штати у Першій світовій війні: енциклопедія» [22, с. 286–288]. Окремі аспекти діяльності американських допорогових організацій можна знайти в досить ґрунтовній роботі американського дослідника Бертранда Патенауеда «Велике шоу в Бололенді» [19, с. 713]. Варто згадати дослідження американського історіографа Американської адміністрації допомоги Гарольда Фішера у його, фактично першій, роботі, присвяченій американській філантропії в Східній Європі та Більшовицькій Росії «Голод в радянській Росії (1919–1923) операція Американської адміністрації допомоги» [11], М. Адамс є автором досить принципового дослідження «Герберт Гувер та організація американської допомогової компанії в Польщі (1919–1923)» [8, с. 3].

Польська історіографія в контексті нашого дослідження представлена роботами П. Небжидовського [18], П. Мажевського [16], М. Сохала [20, с. 190].

Серед української історичної науки можна виділити деякі наукові розвідки В.О. Погромського, що безпосередньо стосуються діяльності американських філантропічних організацій на території Польщі у міжвоєнний період, зокрема «Значення порту Гданськ в діяльності американських благодійних організацій на території Польщі і Східної Європи» [3], «Американська адміністрація допомоги та її діяльність у радянській Білорусі у 20-ті рр. XX ст.» [5], «Радянська історіографія 20-60-х рр. XX століття про діяльність АРА (Американська адміністрація допомоги) на території країн Східної Європи і республік СРСР в 20-х рр. XX століття» [4], «Діяльність американської адміністрації допомоги на території Польщі за часів Другої Республіки: початковий етап» [6]. Виходячи із вищеведеного історіографічного аналізу можна стверджувати, що тема наукової

статті «Діяльність Американської адміністрації допомоги в Польській Республіці після Першої світової війни в 1919–1921 рр.» є в достатній мірі актуальною, український історичний простір має значні наукові лакуни, які варто закрити шляхом поглибленого дослідження обраної нами теми.

Метою статті є аналіз діяльності Американської адміністрації допомоги в контексті філантропічного руху США, націленого на надання всебічної гуманітарної допомоги відновленій Польщі в 1919–1921 рр. Цей часовий проміжок характеризується особливою складністю, що була спричинена внутрішніми та зовнішніми загрозами політичного, соціального та військового характеру.

Основні результати дослідження. Необхідно наголосити, що в 1919 р. у Польській Республіці харчування вимагало 300 000 дітей, однак після радянсько-польської війни 1920 р. така необхідність була вже більш ніж у 500 000, а через значне падіння польської економіки взимку 1920–1921 рр. необхідність в харчуванні вимагало вже 1 300 000 польських дітей [9, с. 16].

Треба відзначити, що для подолання наростаючої гуманітарної катастрофи в Польщі, АРА виділила 300 000 тонн продовольства. Майже весь цей обсяг товарів було ввезено в Польщу через порт Гданськ [9, с. 8].

Скрутне економічне становище призвело до того, що після початку своєї діяльності в Польщі АРА годувала в перші 6 місяців більше 1 500 000 нужденних осіб [21].

Варто зазначити, що величезну увагу до проблеми забезпечення харчування для польських дітей проявляла одна з провідних газет Америки — Нью-Йорк Таймс, яка регулярно друкувала інформаційні статті щодо діяльності АРА на території Польщі. Дане видання досить скрупульозно висвітлювало діяльність американських благодійних організацій в Польщі.

Розглядаючи ситуацію в розореній Першою світовою війною Європі Американський уряд намітив основні цілі і завдання, які стояли перед гуманітарними організаціями. З огляду на специфіку наданої допомоги, а саме симбіозне залучення як державних джерел фінансування, так і пожертвувань бізнес спільноти та цивільних осіб, доводилося здійснювати досить жорсткий контроль витрачання благодійними організаціями коштів. З цією метою, на прохання глави АРА — Герберта Гувера, регулярно друкувалися фінансові та майнові звіти в американській пресі. Подібного роду звіти з'являлися і на сторінках Нью-Йорк Таймс. За інформацією на 1 грудня 1919 р. для потреб Польщі планувалося виділити 57 млн. доларів США. На ці кошти здійснювалася закупівля продовольчих товарів для харчування дітей, придбання одягу та взуття для потребуючих, відновлення зруйнованої інфраструктури [14]. Аналогічну суму допомоги для Польщі було оприлюднено у «Посланні президента США» від 25.02.1919 р. [17, с. 2]. Де Вудро Вільсон спирався на відомості надані Гербертом Гувером.

Було сформульовано основні цілі та завдання, що переслідувала АРА у Польщі. Тезово їх можна викласти у наступних позиціях: по-перше, створення польської організації допомоги, завдяки якій можна було б розповсюджувати гуманітарні американські товари; по-друге, розподіл їжі для нужденних прошарків населення упродовж 1920–1921 рр. із застосуванням системи «харчова тяга»; по-третє, розповсюдження різноманітної гуманітарної допомоги серед польської інтелігенції, зокрема співробітників університетів, студентів та викладачів, а під час більшовицької інтервенції 1920 р. і біженцям; по-четверте,

створення інфраструктурного підґрунтя на території Польщі для розгортання компанії допомоги для більшовицької Росії та організації транспортного коридору, який би сполучив порти Європи та Росію.

Однак, основний акцент робився на організацію харчування дітей за допомогою створеної за сприяння АРА та Уряду Польщі гуманітарної організації, широко відомої як «Польсько-американський комітет допомоги дітям» (Polsko-Amerykański Komitet Pomocy Dzieciom пол.), (Polish-American Childrens Relief Committee анг.). Ця організація акумулювала як урядові кошти, так і приватні пожертви з американського та польського боків [10, с. 1].

Було створено герб організації, який сполучав державні символи США та Польщі (див. рис. 1 [10]).

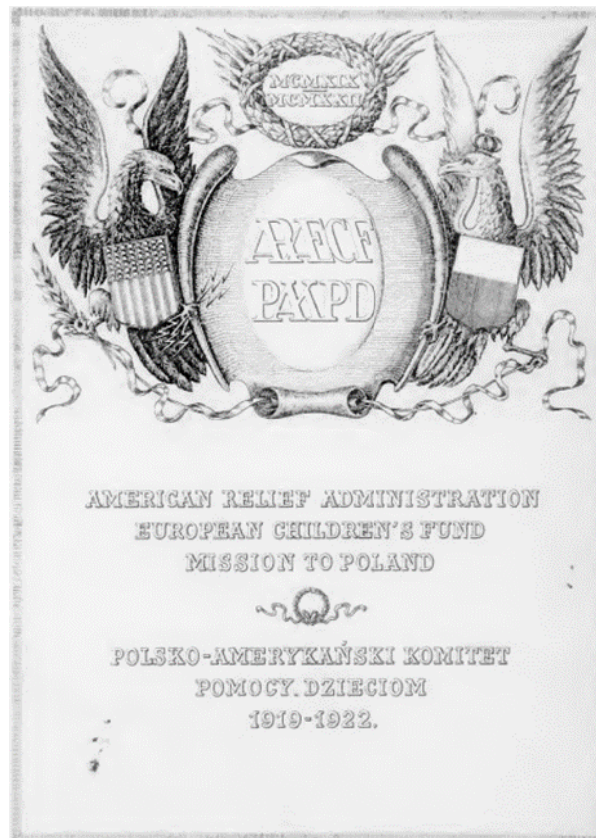

Рис. 1. Знак Польсько-американського комітету допомоги дітям

Самі ж поляки дуже схвально оцінювали діяльність АРА у своїй країні.

Так, прем'єр міністр Польщі Антоній Паніковський (рис. 2), згадуючи про діяльність АРА, зауважував: «Робота АРА у Польщі означала спасіння більше 1 500 000 дітей, це врятувало ціле покоління. Зусилля польського персоналу та американських співробітників дали змогу відновити економіку та стабілізувати соціальне становище у країні. За це народ Польщі вдячний народу Америки та містеру Гуверу» [10, с. 4].

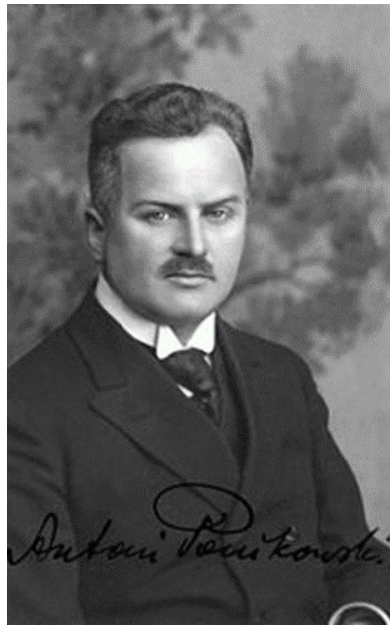

Рис. 2. Антоній Поніковський. Польський державний і політичний діяч, історик, учений, прем'єр-міністр в 1918 і 1921–1922 рр. [15]

Щодо становища Польщі після її відновлення у 1918 р., то стан Республіки був вкрай важкий, варто наголосити, що було об'єднано території, що належали чотирьом різним країнам. В обігу знаходилося декілька видів валют, таких як російський рубль, німецька марка, австрійська крона. Стан сільського господарства було підірвано через постійні реквізиції коней та вражаю до армій, які окупували ті чи інші території відновленої Польщі. Промисловість була розорена. Соціальне становище характеризувалось наявним повзучим голодом та важким браком одягу та засобів гігієни. На багатьох територіях відчувався вакуум влади, царювала фактично анархія.

В таких важких для Польщі умовах президент США Вудро Вільсон вирішив простягнути Польщі руку допомоги. Він доручив Герберту Гуверу організувати систему гуманітарної підтримки постраждалим від війни країнам Європи. Особливий пріоритет віддавався допомозі Польщі. В ракурсі реалізації цього проєкту, в січні 1919 р. у Варшаві було відкрито представництво АРА [10, с. 7].

Початок діяльності АРА в Польщі був досить непростим, адже американці зіткнулися з рядом серйозних проблем. Перш за все — важка гуманітарна криза. Населення центральної частини Польщі голодувало. В раціоні були корінці дикоростучих рослин, кора дерев та інші сурогати. Це призвело до поширення таких небезпечних захворювань, як рахіт, сухоти, тиф. Стан сільського господарства фактично характеризувався, як недієздатний, промисловість була в розореному стані. Біженці, що повертались після припинення військових дій до своїх міст та сіл, ставали жертвами інфекційних захворювань таких як холера, дизентерія. Після отримання звіту про реальний стан речей у Польщі Герберт Гувер написав листа до Варшави із своєї штаб-квартири у Парижі: «Доповіди

від спеціальних інспекторів, а також інформація, отримана з інших джерел, підтверджують переконання в тому, що умови, які склались в Польщі, зумовлені браком їжі. Та їх стан є жахливим. Розслідування показує, що в містах та промислових центрах робітники не можуть отримати достатнього заробітку для придбання їжі для своїх дітей. Смертність серед них настільки велика, що цивілізований світ виражає своє співчуття і бажає активно допомагати. Ці страшні умови не можуть залишитись непоміченими американською нацією та Американською адміністрацією допомоги. Відтак, АРА відкрила дитяче допомогове бюро для спільної роботи із Польським Урядом. Американська адміністрація допомоги очікує від польського уряду повного сприяння їй у справі гуманітарної допомоги. Оскільки грошей, наданих Сполученими Штатами Америки, буде не достатньо, щоб запобігти наявним нещастям, АРА разом із внесками польського уряду має намір купувати какао, цукор, молоко, рис, горох і жири. Ці продукти імпортуватимуться в Польщу за підтримки АРА і будуть розподілені серед малозабезпечених дітей. Ми очікуємо від Польського Уряду допомоги у постачанні цих вантажів залізницею з Данціга (Гданська) або з іншого пункту, до пунктів розподілу. Ми також очікуємо, що польський народ допоможе у організації розподілу та передачі їжі нужденним дітям» [10, с. 8].

Варто зазначити, що майже по всій території Польщі на початку 1919 р. створювались дитячі притулки. За підрахунками «РАКРД» (Polsko-Amerykański komitet pomocy dzieciom/ Польсько-американський комітет допомоги дітям) на початку року в країні нараховувалось майже 30 000 сиріт та більше 132 000 напівсиріт, які втратили батьків внаслідок Першої світової війни (див. рис. 3).

Рис. 3. Дитячий будинок в м. Седльце, пол. Siedlce. 1919 р.
Адміністративний центр Седлецького повіту Мазовецького воєводства

Під час організації харчування, у літній час харчування відбувалося під відкритим небом. Вже в середині 1919 р. кількість польських волонтерів, які співпрацювали з АРА, складало 14 000 осіб., загальна кількість їдалень складала 7600 установ, вони працювали у 3222 населених пунктах Польщі [10, с. 9].

Базові засади діяльності АРА у Польщі були закладені 23 березня 1919 р. на зустрічі представників Американської адміністрації допомоги з прем'єр-міністром Польщі Ігнацієм Подаревським [16]. Було проведено зустріч із представниками польського Державного комітету допомоги дітям, який було утворено за сприянням польського Міністерства охорони здоров'я. За пропозицією Герберта Гувера було запропоновано стратегію діяльності, яка спиралась на такі базові засади: по перше, треба забезпечити хоча б одноразове на день харчування нужденних дітей; по друге, створити національні установи, які б могли здійснювати допомогу після того, як АРА припинить свою діяльність у Польщі. Основними принципами діяльності АРА у Польщі було забезпечення безкоштовного транспортування вантажів АРА залізницею та забезпечення безкоштовного зберігання гуманітарних вантажів на складах. Також було досягнуто домовленість щодо максимального залучення наявних місцевих ресурсів [10, с. 9].

Між АРА та Урядом Польщі було погоджено склад харчової допомоги дітям та асортимент харчів (див. табл. 1)

Таблиця 1

**РАЦІОН ХАРЧУВАННЯ ДІТЕЙ У ПОЛЬЩІ 1919 р.
(розрахунок на одну дитину на день)***

Назва продукту	Кількість грам	Кількість калорій
Борошно	62	226
Квасоля	35	126
Рис	20	71
Молоко (згущене)	22	37
Жир	10	88
Цукор	15	62
Какао	3	14
Разом	167	624

*Складено автором на основі на основі звіту президента США від 25.02.1919 р. [17, с. 6]

Вартість одного раціону складало від 5 до 2 центів, в залежності від пори року та світових цін на продукти харчування.

Працюючи у Польщі АРА неухильно дотримувалась таких принципів:

1) продукти харчування поширюються тільки на найбільш бідних дітей у Польщі, не враховуючи релігію, національність, політичні вподобання чи будь-який інший фактор, крім фізичного стану дитини;

2) кожна дитина і годуюча мати повинні мати право отримувати один раціон харчування щодня;

3) раціони подаються в готовій формі, і їдять їх діти та годуючі матері в межах їдальні [6; 10, с. 10].

Загальна калорійність відповідала потребам дітей від 3 до 15 років. Для немовлят, які особливо постраждали від нестачі молока, видавались спеціальні щоденні порції, що складались з 120 г згущеного молока у банках. Суміш була доповнена невеликою кількістю рису (20 г) і борошно (20 г), що загалом склало 160 г. Раціони роздавались через дитячі молочні кухні або звичайні пункти харчування [20, с. 190].

Висновки. Таким чином, американські гуманітарні організації відіграли важливу роль у відновленні Польської Республіки після Першої світової війни. Одну із провідних позицій займає Американська адміністрація допомоги, яку очолював Герберт Гувер. Основні гуманітарні зусилля американських філантропічних організацій були спрямовані на підтримку дітей. Першочерговою справою всієї гуманітарної акції було налагодження харчування нужденного населення. Початковий етап діяльності характеризувався наявністю певних складностей у роботі — розореною інфраструктурою, браком засобів доставки гуманітарних вантажів. Однак мережа їдалень для дітей яку змогла організувати АРА відчутно покращила становище польського населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, Інститут історичних досліджень, Центр історичної полоністики. — Львів, 2002. — 752 с.
2. Лукашук А. Прыгоды АРА ў Беларусі. Видавництво Радыё Свабодная Эўропа . Прага — 2005. — с. 47.
3. Погромский В. А. Значение порта Гданьск в деятельности американских благотворительных организаций на территории Польши и Восточной Европы. Научный сборник Вроцлавского университета «Wshodoznawstwo» г. Вроцлав., Республика Польша. — 2014. — №1. — С. 269-279.
4. Погромский В. А. Советская историография 20-60-х гг. XX столетия про деятельность АРА (Американской Администрации Помощи) на территории стран восточной Европы и республик СССР в 20-х гг. XX столетия // Современное общество и власть./ Тамбов. — 2016. — №4(10). — С. 7-16.
5. Погромський В. Американська адміністрація допомоги та її діяльність у радянській Білорусі у 20-ті рр. XX ст. / В. Погромський, В. Тетенова // Емінак. — 2014. — № 3-4. — С. 69-75.
6. Погромський В. О. Діяльність американської адміністрації допомоги на території Польщі за часів Другої Республіки: початковий етап / В. О. Погромський // «Ольвійський форум — 2018 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: XII Міжнародна науково-практична конференція 7-10 червня 2018р., м. Миколаїв / Чорноморський національний університет ім. Петра Могили. — Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. — С. 58-60.
7. Фурман Ф. Как работает филантропия в США. Идеи и практика, ресурсы и организация / Ф. Фурман. — Москва: Издательские решения, 2015. — 430 с.
8. Adams M. L. Herbert Hoover and the Organization of the American Relief Effort in Poland (1919-1923)/ Matthew Lloyd Adams// European journal of American studies. — 2009. — Vol 4. — No 2. — 16 p.

9. American relief administration European children's fund. Danzig port mission 1919–1922 // Drukarnia techniczna. Sp. Akc. 'Warszawa. — 40 p.
10. American relief administration. European children's fond mission to Poland. Polsko-Amerykański komitet pomocy dzieciom 1919-1922. Warsaw. Galewski, 1922. — 76 p.
11. Fisher H. The Famine in Soviet Russia (1919–1923), the operation of the American Relief Administration / Harold H. Fisher. — New York: The Macmillan Company, 1927. — 609 p.
12. Grappin H. Histoire de la Pologne des origines a 1922. — Paris-Vienne : Larousse, 1922. — 446 p.
13. Halecki O. Histoire de Pologne. — Roy, New York et Montréal, 1945. — 416 p.
14. Hoovers relief cost 11.250.000. Poland receive the most aid — millions of Undernourished children Fed / The New York Times // 1919. — December 1.
15. Konarski S. Ponikowski Antoni, [w:] Polski siownik biograficzny, t. XXVII, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Jydu 1982-1983 r.
16. Majewski P. Posiowie i Senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Siownik biograficzny, tom IV M-P. — Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2009. — s. 306–307.
17. Message from the president of the United States. Document no. 449. Receipts and expenditures under the act approved february 25, 1919. — 6 p.
18. Niebrzydowski P. The American Relief Administration in Poland after the First World War, 1918- 1923: Ohio State University. 2015. — p. 7.
19. Patenaude B.-M. The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. Stanford: Stanford University Press, 2002. — 817 p.
20. Sochala M. Wielka akcja ratownicza» - dziaialnoŃ Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom (1919-1922). Wydawnictwo Uniwersytetu Jydzkiegoa. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica. — 2010. — № 85. — P. 185–206.
21. Trei L. Traveling exhibit showcases Herbert Hoover's humanitarian efforts in Poland. / Lisa Trei// Stanford Report, July 26, 2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.stanford.edu/news/2006/july26/hoover-072606.html> . Час звернення 21.02.2016.
22. Venzon A.-C. The United States in the First World War: An Encyclopedia. Elena Danielson. Herbert Hoover. Routledge, New-York, 1995. — 850 p.

REFERENCES

1. Zashkilniak, L. O. & Krykun M. H. (2002). History of Poland: from ancient times to the present day. Lviv: Lviv National University Ivan Franko, Institute for Historical Research, Center for Historical Polonistics (in Ukr.).
2. Lukashuk, A. (2005). Adventures of ARA in Belarus. Praga: Vidavnictvo Radyyo Svabodnaya EHŷropa (in Bel.).
3. Pogromskij, V. A. (2014). The importance of the port of Gdansk in the activities of American charitable organizations in Poland and Eastern Europe. In Scientific collection of the University of Wrocław «Wshodoznawstvo», 1, 269–279 (in Rus.).
4. Pogromsky, V. A. (2016). Soviet historiography of the 1920's and 1960's. XX Century on the activities of the ARA (American Aid Administration) on the territory of the countries of Eastern Europe and the USSR republics in the 20's. XX Century. In Modern Society and Government. Tambov, 4 (10), 7-16 (in Rus.).

5. Pogromsky, V. & Tetenova, V. (2014). American administration of assistance and its activities in Soviet Belarus in the 20's of the twentieth century. In Eminak, 3–4, 69–75 (in Ukr.).
6. Pogromsky, V. O. (2018). The activities of the American administration of assistance in the territory of Poland during the Second Republic: the initial stage. In «Olbia Forum — 2018: Strategies of the Black Sea Region Countries in the Geopolitical Space»: XII International Scientific and Practical Conference June 7-10, 2018, m. Mykolaiv. Black Sea National University named Peter Mogyla (pp. 58–60). Mykolaiv: Black Sea National University named Peter Mogyla (in Ukr.).
7. Furman, F. (2015). How philanthropy works in the United States. Ideas and Practice, Resources and Organization. Moscow: Publishing Solutions (in Rus.).
8. Adams, M. L. (2009). Herbert Hoover and the Organization of the American Relief Effort in Poland (1919–1923). In European journal of American studies. Vol. 14, 2 (in Eng.).
9. American relief administration European children's fund. Danzig port mission 1919-1922. In Drukarnia techniczna. Warszawa: Sp. Akc. (in Eng.).
10. (1922). American relief administration. European children's fond mission to Poland. Polish-American assistance committee for children 1919–1922. Warsaw: Galewski (in Eng.).
11. Fisher, H. (1927). The Famine in Soviet Russia (1919-1923), the operation of the American Relief Administration. New York: The Macmillan Company (in Eng.).
12. Grappin, H. (1922). History of Poland from origins to 1922. Paris-Vienne: Larousse (in Fr.).
13. Halecki, O. (1945). History of Poland. Roy: New York et Montrñal (in Fr.).
14. (December 1, 1919). Hoovers relief cost 11.250.000. Poland receive the most aid — millions of Undernourished children Fed. In The New York Times (in Eng.).
15. Konarski, S. (1982-1983). Ponikowski Antoni. In Polish biographical dictionary, vol. XXVII. Wrociaw-Warsaw-Krakyw-Gdacsck-Jydu (in Pol.).
16. Majewski, P. (2009). Members and Senators of the Republic of Poland 1919-1939. In Biographical Dictionary, volume IV M-P, (pp. 306-307). Warsaw: Sejm Publishing House (in Pol.).
17. Document no. 449. Receipts and expenditures under the act approved february 25, 1919. In Message from the president of the United States (in Eng.).
18. Niebrzydowski, P. (2015). The American Relief Administration in Poland after the First World War, 1918- 1923. Ohio State University (in Eng.).
19. Patenaude, B.–M. (2002). The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. Stanford: Stanford University Press, 2002 (in Eng.).
20. Sochala, M. (2010). The Great Rescue Operation — the activity of the Polish-American Committee for Children's Assistance (1919-1922). In The Publisher of the University of Lodz Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica, 85, 185-206 (in Pol.).
21. Trei, L. Traveling exhibit showcases Herbert Hoover's humanitarian efforts in Poland. In Stanford Report, July 26, 2006 Retrieved from: <http://news.stanford.edu/news/2006/july26/hoover-072606.html> (in Eng.).
22. Venzon, A. C. (1995). Elena Danielson. Herbert Hoover. In The United States in the First World War: An Encyclopedia. New-York: Routledge (in Eng.).